

geniş kapsamlı bir felsefe sisteminin özlü ifadesidir, gayet yoğun/güçlü bir zihniyet değişimini gözler önüne serer.

Aristo'ya göre herhangi bir şeyin anlamı, onun en aşikâr olan gündelik anlamıdır. Buna karşın, Eflâtun ile olan ilişkisi, kendisi üzerinde kalıcı bir etki yapmıştır. Kendi sıradan merakları ile Eflâtun'un matematiksel ve neredeyse mistik merakları arasındaki fark, Aristo'yu Eflâtun'un gündeme getirdiği pek çok problemi yeniden incelemeye sevk eder. Bu temel problemlerle ilgili mütalaayı Aristo'nun el yazmalarından çekip çıkarmak mümkün değildir, ama aşağıdaki belge, Aristo'nun kendisini temel sorunlara verme nedenlerine ışık tutar. (JS)

Metafizik*

Aristo

Bütün insanlar, doğal olarak bilmek isterler. Duyularımızdan aldığımız zevk, bunun bir kanıtıdır. Çünkü onlar, özellikle de diğerlerinden (tüm diğer duylardan) fazla olarak görme duyusu, faydaları dışında bizzat kendileri bakımından da bize zevk verirler. Çünkü sadece eylemle ilgili olarak değil, herhangi bir eylemde bulunmayı düşünmediğimizde de görmeyi, genel olarak, bütün diğer her şeye tercih ederiz. Bunun nedeni, görmenin, bütün diğer duylarımız içinde bize en fazla bilgi kazandırması ve şeyler arasındaki birçok farkı göstermesidir.²⁰

Hayvanlar²¹ doğaları gereği, duyum yetisine sahiptir. Ancak o, bazılarında hafızayı meydana getirdiği halde, diğerlerinde meydana getirmez. Bundan dolayı bu birinciler, hatırlama yeteneğine sahip olmayan sonunculardan daha zeki ve öğrenmeye daha yeteneklidirler. Arılar ve benzeri türden bütün diğer hayvanlar gibi sesleri işitme yetisine sahip olmayan varlıklar, öğrenme yeteneğine sahip olmaksızın zekidirler. Hafızanın yanında işitme yetisine de sahip olan hayvanlar ise, öğrenme yeteneğine de sahiptirler.

Ne olursa olsun, insanın dışındaki hayvanlar sadece imgeler ve hatıralara sahip olarak yaşar. Onların deneysel bilgidan çok az bir pay almalarına karşılık, insan cinsi sanat ve akıl yürütmeye²² kadar yükselir. İnsanlarda deney hafızadan çıkar. Çünkü aynı şeye ilişkin birkaç hatıra, sonunda tek bir deney

20 Örneğin, siyah ile beyaz arasında bulunan ve sıcak ile soğuk, kuru ile yaş arasında yer alan araçlardan daha fazla sayıdaki renkleri gösterir.

21 Aristo: "Arı vb. gibi ses duymayan hayvanlar zekâyâ sahip oldukları halde öğrenemezler. Oysa hem duyabilen hem de hafızası olan hayvan öğrenebilir."

22 Burada özel olarak belirlenmesi uygun olan üç önemli kavram vardır: Deney (*empeiria*), Sanat (*tekhnê*) ve Akıl yürütme (*logismos*). Aristo'nun "sanat"tan kastı, güzel sanatlar, şiir vb değil, insanoglunun bir amaca dönük olarak bilerek inşa ettiği ve değerli bulunan şeylerdir.

meydana getirir. Ve deney, sanat ve bilimle hemen hemen aynı yapıda bir şey gibi görünmektedir. Ancak arada şu ufak fark vardır ki insanlar, bilim ve sanata deney aracılığıyla ulaşır. Çünkü Polos'un haklı olarak dediği gibi, “deney, sanatı; deneysizlik ise rastlantıyı yaratmıştır.” Şimdi deneyle kazanılmış bir dizi kavramdan bir nesneler sınıfına ilişkin tümel bir yargı²³ oluşturulduğunda sanat ortaya çıkar. Çünkü filanca ilacın filanca hastalığa yakalanmış Kallias'a, sonra Sokrat'a ve diğer birçoklarına iyi geldiğine ilişkin bir yargının oluşturulması işi deneyim anına aittir. Buna karşılık onun bu hastalığa yakalanmış olan, belli bir yapıya sahip bulunan, belli bir sınıfın içine giren tüm insanlara, örneğin flegmatiklere²⁴, bilyölere veya fiyevrölere²⁵ iyi geldiğine ilişkin bir yargının oluşturulması işi sanatın altına giren bir konudur.

Pratikte ilgili olarak deney, hiçbir bakımdan, sanattan daha aşağı bir şey olarak görünmemektedir. Hatta deney sahibi insanların, deney olmaksızın kavrama sahip olan insanlardan daha fazla başarıya eriştiklerini görürüz. Bunun nedeni deneyin bireysel olanın, sanatın ise tümel olanın bilgisi olmasıdır. Her türlü eylem ve meydana getirme ise bireysel olanı konu alır. Çünkü tedavi eden hekimin iyileştirdiği, ilineksel olarak alınması dışında, “insan” değil, Kallias veya Sokrat'tır veya ilineksel olarak bir insan olma durumunda bulunan²⁶ diğer herhangi bir benzeri ad taşıyan kişidir. O halde deney olmaksızın kavrama sahip olan ve tümeli bilen, ancak onda içerilmiş bulunan bireyseli bilmeyen²⁷ bir insan, sık sık tedavi yanlışları yapacaktır. Çünkü, tedavi edilmesi gereken bireydir. Bununla birlikte bilgi ve anlama yetisinin deneyden çok sanata ait olduğunu düşünür ve sanat erbabının, deney sahibi kişilerden daha bilge olduğunu kabul ederiz (ki bu Bilgelik'in her türlü durumda daha ziyade bilgiye bağlı olduğunu gösterir). Bunun nedeni, bu birincilerin nedeni bilmeleri, diğerlerinin bilmemeleridir. Çünkü deney sahibi insanların bir şeyin olduğunu bilip neden olduğunu bilmemelerine karşılık, diğerleri “niçin” ve “neden”i bilirler. Yine bundan dolayı her meslekte ustalara, basit işçilerden daha fazla değer verir ve onların basit işçilerden daha bilgili, daha bilge olduklarını düşünürüz. Çünkü onlar yapılan şeylerin nedenlerini bilirler. İşçiler, ateşin yakmasında olduğu gibi, bir işi iyi yapan, ancak ne yaptığını bilmeksizin onu yapan cansız varlıklara benzer-

23 *Hypolepsis*, bir genellik, evrensellik karakteri gösteren inanç, yargı, kanı'dır; o çıkarsamacı aklın (*dianoia*) eylemidir.

24 Balgamlı. Aynı zamanda ağırkanlılık, heyecansızlık.

25 Vereme bağlı kronik iltihaplı hastalık.

26 Aristo “insan”ın nasıl Kallias'ın bir ilineği olduğunu söyleyebilir? Ross'a göre, *symbebekos* sözcüğü burada, hekimin iyileştirdiğinin doğrudan doğruya insan olmayıp Kallias olduğunu, Kallias'ın bir insan olduğundan ötürü dolaylı olarak “insan” olduğunu belirtmek için kullanılmaktadır.

27 Herhangi bir özel, bireysel duruma uygulanması bilinmeksizin *logos* bilinebilir.

ler. Yalnız cansız şeylerin işlevlerinden her birini doğal bir eğilimle yerine getirmelerine karşılık, işçiler işlerini alışkanlıkla yaparlar. O halde ustaları gözümüzde daha bilge kılan şey, iş yapabilme yetenekleri değildir; kavrama sahip olmaları ve nedenlerini bilmeleridir.

Ve genel olarak bilen insanı bilmeyen insandan ayırt eden şey, birincinin öğretebilme yeteneğidir. Sanatın, deneyden daha gerçek bilgi olduğuna inanmamızın nedeni de budur. Çünkü sanatkarlar öğretebilir; ama deney sahibi insanlar öğretemez.

Sonra²⁸, bireysel şeylere ilgili olarak bize en güvenilir bilgileri verdikleri halde duyularımızdan hiçbirine bilgelik olarak bakmayız. Çünkü onlar bize hiçbir şeyin nedenini, örneğin ateşin neden sıcak olduğunu söylemez; sadece onun sıcak olduğunu söylerler.

* Aristo, *Metafizik*, Çeviri: Prof. Dr. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınlar 1996.

6. “Değişim” ile Neyi Kastediyoruz?

Felsefi sorgulamanın başlamasıyla, tüm diğer Yunan düşünürleri gibi, Aristo da varoluş ve oluş, istikrar/devamlılık/kalıcılık ve değişim sorununu çözümlenmesi gereken bir problem olarak gördü: Değişim sürekliydi, ama şeyler bu değişime dayanıyor, var oluyorlardı. Değişen ile değişmeyen; olmak ile var olmak arasındaki ilişki, Yunan spekülâtif düşüncesinde türlü sorun ve karmaşalar yaratmaktaydı. Bu durum, Sokrat öncesi Yunan felsefesinin açmazı olup Aristo’nun değişim sorununu her yönüyle ve sistematik olarak irdelemesi, hatta tüm felsefi çalışmalarının merkezine koymasını getirdi. Aristo’nun *Fizik*’ten alınan aşağıdaki açıklama ve yorumları, insanoğlunun evren veya dünya hakkında ne bildiğinin izahı için gerekli bir dizi nihai doğunun etrafında yürütülen uzun Yunan tartışmasının sonlandırılması mahiyetindedir.

*Fizik**

Aristo

Bu şekilde ilerleyerek ilkin oluşun (değişimin/dönüşümün²⁹) bütünü üzerinde konuşalım; çünkü önce genel olanları söylemek, sonra tekler üzerinde özel durumlara bakmak doğal. İster yalnız nesnelerden söz edelim ister

28 Nedenle bilmenin başka her türlü bilmeden üstün olmasının diğer bir nedeni: Kendi alanlarında doğru olabilmelerine rağmen duyular, nedenleri bilmediklerinden, bilim adını alma hakkına sahip değildirler.

29 Aristo’nun değişim kaygısını Eflâtun’un ruhun yükselmesine dair tartışmasıyla kıyaslayınız. (sf.79)

~~sunda da Eflâton'dan farklıdır. Ona göre siyaseti ve siyasete dair diğer gerçekleri bilmenin/anlamanın yolu gündelik siyasi deneyimin analizinden geçmektedir. Eflâton ideal devlet hakkında yazarken, Aristo sokaktaki somut insanı ve somut devleti inceler ve onları neyin "iyi," neyin "kötü" yaptığı hakkında düşünür, çünkü iyi devletlerin, iyi insanlara muhtaç olduğu açıktır.~~

*Nikomakhos'a Etik**

Aristo

Bunlardan sonra erdemin ne olduğunu araştıralım. Ruhta olup bitenler üç türlü -etkilenimler, olanaklar ve huylar- olduğuna göre erdem bunlardan birisi olsa gerek. Arzu, öfke, korku, yüreklilik, kıskançlık, sevinç, sevgi, kin, özlem, hırs ve acımanın genel 'olarak' da haz ya da acının izlediği şeylere 'etkilenim' diyorum; bunlardan etkilenebilmemizi sağlayanlara, sözgelişi öfkelenebilmemizi, acı duyabilmemizi ya da acıyabilmemizi sağlayanlara 'olanak' adını veriyorum. 'Huylar' diye de etkilenimlerle ilgili olarak *iyi* ya da *kötü* durumumuza diyorum, örneğin öfkelenmeyle ilgili olarak, aşırı ya da gerekenden az öfkeleniyorsak kötü, orta şekilde öfkeleniyorsak iyi durumdayız. Öteki etkilenimlerde de bu böyledir. Demek ki erdemler de kötülükler de etkilenim değildir; çünkü erdemler ile kötülükler göre bize iyi ya da kötü denir ve etkilenimlere göre değil, erdemler ile kötülükler göre övülür ya da kınanırız (nitekim korkan ya da öfkelenen övülmez; sırf öfkelenen de yerilmez, belli bir şekilde öfkelenen yerilir). Ayrıca kendi tercihimizle öfkelenmez ya da korkmayız, oysa erdemler bazı tercihlerdir ya da tercihsiz olmuyorlar. Üstelik etkilenimlerle ilgili olarak 'harekete getirildiğimiz', oysa erdemlerle ilgili olarak 'harekete getirildiğimiz' değil, belli bir şeye 'yatkın olduğumuz' söylenir. Bu nedenle erdemler olanak da değildir; nitekim sırf etkilenme olanağına sahip olduğumuz için iyi ya da kötü olmayız; övülmeyiz de yerilmeyiz de. Ayrıca olanaklar bizde doğal olarak var, oysa doğal olarak iyi ya da kötü olmayız; bundan ise daha önce söz etmiştik. Öyleyse erdemler etkilenim ya da olan değilse, geriye onların 'huy' olması kalıyor. Böylece erdemin cins bakımından ne olduğunu ortaya koymuş bulunuyoruz.

Ama bu kadarı, yani bir huy olduğunu söylemek yetmez, nasıl bir huy olduğunu söylemek gerek. Şöyle diyelim: Her erdem neyin erdemi ise, onun iyi durumda olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlar. Sözgelişi gözün erdemi gözü ve onun işini erdemli kılar; çünkü gözün erdemi sayesinde iyi görürüz. Aynı şekilde atın erdemi atı erdemli kılar; iyi koşmasını, binicisini iyi taşımasını ve düşmanların karşısında kaçmamasını sağlar. Bu

her şeyde böyleyse, insanın erdemi insanın iyi olmasını ve kendi işini iyi gerçekleştirmesini sağlayan huy olmalı. Bunun nasıl olacağını söylemiştik, ama bu, erdemin doğal yapısının nasıl olduğunu araştırırsak, başka bir yoldan da açıklığa kavuşur. Sürekli ve bölünebilir olan her şeyi bölüp daha çoğunu bize göre yapabiliriz; eşit olan ise aşırılık ile eksikliğin bir ortasıdır. Bir şeyin ortası iki ucundan eşit uzaklıkta olana diyorum ki bu herkes için bir ve aynı şeydir; bize göre orta ise, ne fazla ne eksik olana diyorum; bu ise tek değildir, herkes için aynı değil. Örneğin bir şeyin çoğu on, azı iki ise, şeye göre alındığında ortası altı olur; çünkü eşit bir şekilde birini aşıyor, diğer tarafından aşıyor; bu ise matematiksel oranlamaya göre ortadır. Oysa bize göre ortayı böyle almamak gerekir; nitekim biri için on beş kilo yemek çok, üç kilo yemek az ise, beden eğitimcisi dokuz kilo yemeği gerekli bulmayacaktır; çünkü bu da bunu yiyecek olan için az da olur çok da. Nitekim Milon için az, beden eğitimine yeni başlayan biri için çok olur. Koşu ve güreşte de bu böyle. Demek ki her bilen kişi aşırılık ile eksilikten kaçır, ortayı arar, onu tercih eder; bu orta ise şeyin ortası değil; bize göre orta olandır.

Demek ki her bilim kendi işini ortaya bakarak ve işlerine buna göre yön vererek iyi biçimde gerçekleştiriyorsa (bu nedenle, aşırılık ve eksiklik olumluyu bozduğu, 'orta olma' ise onu koruduğu için, kendilerine eklenecek ya da onlardan alınacak bir şey olmayan işlere iyi işler deriz; dediğimiz gibi iyi sanatçılar bunu gözeterek çalışır), erdem de, eğer doğa gibi her sanattan daha kesin ve iyi ise, ortayı hedef edinmek olsa gerek. Kastettiğim karakter erdemidir, çünkü o etkilenimlerle ve eylemlerle ilgili; aşırılık, eksiklik ve orta ise bunlarda olur: Örneğin korkma, cesaret etme, arzu etme, öfkelenme, acıma ve genelde haz alma ya da acı duymada daha az ve daha çok olur, her ikisi de iyi değil. Oysa gerektiği zaman, gereken şeylere, gereken kişilere karşı, gerektiği için, gerektiği gibi bunları yapmak orta olandır ve en iyidir, bu da erdeme özgüdür. Aynı biçimde, eylemlerde de aşırılık, eksiklik ve orta söz konusudur. Erdem ise aşırılığı yanlış olan, eksikliği yerilen, ortası övülen ve isabetli olan etkilenimlerle ve eylemlerle ilgilidir; övülmek ve isabetli olmak da erdeme özgü.

Demek erdem bir tür orta değildir; ortayı amaç edinir. Ayrıca yanlışla düşmek pek çok biçimde (Pitagorasçıların düşündüğü gibi, kötü sınırsız, iyi ise sınırlının özelliğidir), isabetli olmak ise tek biçimde olur (dolayısıyla ilki kolay ikincisi zordur; hedefe isabet etmemek kolay, isabet etmek ise zordur); bu nedenle de aşırılık ve eksiklik kötülüğe, orta olma ise erdeme özgüdür.

"İyiler bir çeşittir, kötüler ise çeşit çeşit."

O halde erdem, tercihlere ilişkin bir huy: Akıl tarafından insanın belirleyeceğiyle belirlenen, bizle ilgili olarak orta olan bunma huyudur. Bu, biri

aşırılık, öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortasıdır; kötülük etkilenimlerde ve eylemlerde gerekenden aşırısı ya da eksiklidir, erdem ise ortayı bulma ve tercih etmedir. Bunun için varlığı bakımından ve ne olduğunu dile getiren söz bakımından erdem orta olmalıdır; en iyi ile iyi bakımından ise uçta olmalıdır.

Ama her eylem ile her etkilenimin orta olması söz konusu değildir; nitekim bunlardan kimi adlarında kötülüğü içerir: Sözgeleşi hasetlik, arsızlık, kıskançlık; eylemler içinde de zina, hırsızlık, adam öldürme. Çünkü bütün bunların ve bu gibi şeylerin aşırılıklarının, eksikliklerinin değil, kendilerinin kötü olduğu söylenir. O halde bunlarda isabetli olmak olanaklı değildir, hep yanlışla düşmek söz konusu. Bunların iyi olması olmaması, zina konusunda olduğu gibi, kime, ne zaman yapmak gerektiği söz konusu değildir; bunlardan birini yalnızca yapmak yanlış yapmak olur. Aynı şekilde haksızlık yapmak, korkak olmak, haz peşinde koşmak konusunda da orta olma ve aşırılık-eksiklik olduğunu ileri sürmek söz konusu değildir; çünkü bu şekilde aşırılığın ve eksikliğin ortası diye aşırılığın aşırılığı ile eksikliğin eksikliği olacak. Buna karşın orta, bir bakıma uç olduğu için, ölçülülük ve yiğitlikte nasıl aşırılık ya da eksiklik yoksa onların da ortası, aşırılığı-eksikliği yok; nasıl yapılırsa yapılsın yanlışla düşülür. Genel olarak söylenirse, ne aşırılığın, eksikliğin bir ortası, ne de ortanın eksikliği ya da aşırılığı vardır.

Bunu yalnız genel anlamda söylememek, tek tek durumlarda da uygulamak gerekli; çünkü eylemlerle ilgili söylenen sözlerden genel konusunda olanlar daha yaygın, özel konularda söylenenler ise daha doğrudur; çünkü eylemler tek tek durumlarla ilgilidir ve söylenenler bunlara uymalıdır. Bunları ana çizgileriyle ele alalım: Yiğitlik korkular ve cüretle ilgili orta olmadır, korkusuzlukta aşırıya kaçanların adı yok (nitekim birçoğu adsızdır), cüretlilikte aşırı olan cüretli, korkmakta aşırıya kaçıp yüreklilikte yetersiz kalan ise korkaktır. Hazlar ile acılar konusunda (hepsinde, özellikle acıların hepsinde değilse de) orta olma ölçülülük, aşırılık ise kendini tutamamalıdır. Haz duymada eksiklik gösterenlere pek rastlanmaz, bunun için bunlara ad verilmemiştir, biz “duygusuz” diyelim.

Para alma ile para verme konusunda orta olma cömertlik, aşırılığı ile eksikliği ise savurganlık ile cimriliktir; bunlarda insanlar karşıt yönde aşırılık ile eksiklik gösterir: Savurgan vermekte aşırılık almakta eksiklik, cimri ise almakta aşırılık vermekte eksiklik gösterir. Şimdilik bunlara biçimsel olarak, kısaca değinmekle yetinelim; daha sonra bunlar daha kesin belirlenecektir. Para konusunda başka tutumlar da vardır: ortası, ihtişam (muhteşem cömertten farklıdır, muhteşem büyük şeyler için, cömert daha küçük şeyler için para harcar); aşırılığını gösteriş budalalığı ve kaba sabalık, eksikliği-

se eli sıklık. Bunlar cömertlikle ilgili olanlardan ayrıdır; nerede ayrıldıkları daha sonra söylenecek.

Onur ile onursuzluk konusunda orta olma yüce gönüllülüktür, aşırılığı kendini büyük görme diye bir şey, eksikliği ise kendini küçük görmedir. Nasıl küçük şeylerle ilgili olan cömertlik ihtişamdan -dediğimiz gibi- ayrıysa, büyük bir onurla ilgili olan yüce gönüllülüğün karşısında, daha küçük onurla ilgili bir özellik var; onuru gerektiği gibi, gerektiğinden çok ve gerektiğinden az arzu etmek olanaklıdır; böyle bir arzuda aşırı olana onur düşkün, eksik kalana ise onuru umursamaz denir; orta olanın ise adı yok. Bu tutumların -onura düşkün olanınki olan onura düşkünlük dışında- adları yok. Bu nedenle uçta olanlar ortanın yerini alma iddiasındadır...

Öfke konusunda da aşırılık, eksiklik, orta olma var; bunlar hemen hemen adsız olmakla birlikte, orta olana sakın diyerek, orta olmayı sakinlik diye adlandıralım; uç noktalardan aşırı olan sinirli olsun -kötülük sinirliliktir- eksiklik gösteren öfkesiz, eksiklik de öfkesizlik.

Birbirlerine benzemelerine karşın, farklı olan üç orta daha var: Hepsi insanlar arasındaki ilişkilerdeki konuşmalar ve eylemlerle ilgilidir; farkları ise, birinin bu konularda samimi olma ile ötekilerin ise hoşla ilgili olmasıdır. Bunun da bir türü şakada, bir türü de yaşamın her durumunda söz konusu. Her şeyde orta olmanın övülmesi gerektiğini, uçların ise övülesi, doğru olmadıklarını, yerilmeleri gerektiğini daha iyi görebilmek için bunlardan da söz etmeli. Bunların çoğu adsızdır, ötekilerde de yaptığımız gibi, bunlara da açıklık kazandırmak ve kolay izlenebilir hale getirmek için, bunlara biz ad bulmayı deneyelim. Samimiyet konusunda orta olan insan bir tür samimidir; bu ortaya da samimiyet diyelim. Kendini başka türlü gösterme aşırıya doğru olursa şarlatanlık, buna sahip olana da şarlatan, eksikliğe doğru olursa istihza, buna sahip olana da müstehzi diyelim. Şakadaki hoş konusundaysa orta olana şakacı, tutumun adına şakacılık; aşırılığına şaklabanlık, buna sahip olana şaklaban; eksiklik gösterene yabanıl, bu huya da yabanıllık diyelim.

Yaşamdaki bir başka hoş konusunda, gerektiği gibi hoş olana dost, ortasına dostluk; aşırılık gösterene, bu bir nedenle değilse koltukçu, bir çıkarı varsa dalkavuk; eksiklik gösterene ve hiçbir şeyi beğenmeyene, kavgacı olana çetin adam diyelim. Başa gelenlerle ve etkilenenlerle de ilgili ortalar vardır: Utanma bir erdem değildir, ama utanmayı bilen övülür; çünkü bu konularda orta olma söz konusudur; aşırıya kaçıp her şeyden utanan utangaç, eksiklik gösteren ya da hiçbir şeyden utanmayan yüzüz; ortası da utanmayı bilendir. İnfial, kıskançlık ile hasedin ortasıdır, bunlar da çevremizdekilerin durumlarına ilişkin duyulan acı ve hazla ilgilidirler; infial duyan, haksız yere iyi durumda olanlar karşısında acı duyar; kıskanç ise bunu aşırıya götürerek

iyi durumda olan herkes karşısında acı duyar; haset duyan ise üzülmekten öylesine uzaktır ki, başkasının acı duymasına sevinir...

İkisi aşırılık ile eksiklik şeklinde kötülük, biri de orta olma erdemi olmak üzere (sayısı) üç olan tutumların hepsi, belli bir biçimde birbiriyle bir karşıtlık içindedir; uçlar hem ortaya hem birbirlerine, orta ise uçlara karşıttır. Nasıl eşit, daha küçüğe göre daha büyük, daha büyüğe göre daha küçükse, etkilenimlerde ve eylemlerde orta huyla eksikliklere göre aşırı, aşırılıklara göre eksik oluyor. Yiğit korkağa göre cüretli, cüretliye göre korkak görünüyor. Aynı biçimde ölçülü, duygusuzla göre haz düşkün, haz düşkününe göre duygusuz; cömert cimriye göre savurgan, savurgana göre cimri görünür. Bu nedenle uçlarda olanların her biri orta olanını ötekinin tarafına doğru iter. Korkak yiğide cüretli, cüretli de korkak der. Öteki durumlarda da bu böyle. Bunlar birbirlerine böyle karşıt olduklarından, uçlar birbirlerine, ortaya çıkan karşıtlıklardan daha karşıttır. Nasıl büyüğün küçüğün büyüğün küçüğün uzaklığı, her ikisinin eşitten uzaklığından daha çoksa, bunların da birbirlerine uzaklığı, ortaya olan uzaklıklarından daha çok. Ayrıca yiğitlik ve ataklıkta, cömertlik ve savurganlıkta olduğu gibi; kimi uçlarla ortanın belli bir benzerliği var; oysa birbirlerine göre, uçlar arasında çok büyük benzersizlik var; birbirinden en uzak olanlar karşıt olarak tanımlanır, dolayısıyla birbirlerine daha uzak olanlar birbirlerine daha karşıttır. Orta olan ile karşılaştırıldıklarında kimi şeylerin eksiklikleri kimilerinin ise aşırılıkları daha karşıttır; sözgelimi yiğitliğin karşıtı, aşırılık olan ataklık değil, eksiklik olan korkaklıktır; ölçülülüğün karşıtı eksiklik olan duygusuzluk değil, aşırılık olan haz düşkünlüğüdür. Bunun iki nedeni var: Biri o nesnenin kendisinden kaynaklanıyor: Bir ucun ortaya daha yakın ve daha benzer oluşundan dolayı, ortanın karşısına onu değil, daha çok öteki ucu koyarız; örneğin yiğitliğe ataklık daha benzer ve daha yakın, korkaklık ise daha uzak görüldüğü için, yiğitliğin karşısına daha çok korkaklığı koyarız; ortadan daha uzakta olanlar daha karşıt gibi görünür. Demek ki ilk neden bu; nesnenin kendisinden kaynaklanıyor; öteki nedense doğrudan bizim kendimizden kaynaklanıyor. Doğal olan şeyler ortaya daha karşıt gibi görünür; sözgelimi doğal olarak hazlara daha çok meylimiz var, bunun için düzenli bir yaşamdan çok, haz düşkünlüğüne meylederiz. Dolayısıyla da kendimizi daha çok verdiğimiz şeylere daha karşıt deriz; bu nedenle de aşırılık olan haz düşkünlüğü ölçülülüğe daha karşıttır.

O halde karakter erdeminin orta olma olduğu ve ne şekilde orta olduğu; biri aşırılık öteki eksiklik olan iki kötülüğün ortası olduğu ve etkilenimlerde ve eylemlerde ortayı hedef edinmekle böyle olduğu yeterince belirtilmiş oldu. Bu nedenle erdemli olmak güç iştir. Her şeyde ortayı bulmak zor iştir,

sözgelişi bir dairenin ortasını bulmak herkesin değil, bilenin işidir; aynı şekilde öfkelenmek, para vermek ve harcamak herkesin yapabileceği kolay bir şeydir; ama bunların kime, ne kadar, ne zaman, niçin, nasıl yapılacağı ne herkesin bileceği bir şey ne de kolaydır. Bunları iyi yapmanın ender, övülesi, güzel bir şey olmasının nedeni de bu. Bunun için Kalypso'nun öğütlediği gibi, ortayı arayanın önce ona daha karşıt olandan uzak kalması gerekiyor.

* Aristo, *Nikomakhos'a Etik*, çeviri: Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, 2007.

~~5. İnsan Birlikteliğinin Doğal Formları Nelerdir?~~

~~Aristo, insanoğlunun içindeki iyiliğin doğasına dair görüşlerini *Nikomakhos'a Etik*'te tespit ettikten sonra, insanoğlunun özellik arz eden vasıflarına dair bilinmeyenlere yönelir: "Politik Hayvan" [zoon politikon] olan insan, hep diğer insanlarla birlikte (işbirliği/ortaklık içinde) yaşar. Ne var ki, birlikte yaşamının birden çok türü vardır. Bazıları, aile gibi, evrenselidir; diğerleri, kölelik ve polis gibi, evrensel değildir. Dolayısıyla siyaset konusunu incelerken insani birlikteliklerin şeklini, kökenini ve gerçeğini irdelemek gerektiğini düşünür.~~

~~*Politika**~~

~~*Aristo*~~

~~Kendi gözlemlerimiz, bize her devletin iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk olduğunu söyler. "İyi," diyorum, çünkü gerçekten, bütün insanlar eylemlerinde iyi sandıkları şeyi elde etmeye çalışır. Öyleyse, bütün topluluklar şu ya da bu iyi şeyi amaçladıklarına göre, toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayanı da, en yüksek iyi'yi amaç edinecekti. Bu, bizim Devlet dediğimiz topluluktur ve o topluluk türüne de siyasal diyoruz.~~

~~Devlet adamıyla devlet, kralla uyrukları, aile reisiyle ev halkı, efendiyle köleleri arasındaki ilişkilerin hep aynı olduğunu sanmak yanlıştır. Araların da yalnızca büyüklük değil, nitelik farkı da vardır. Büyüklük ayrıç değildir; bir adamla birkaç kişi arasında efendi köle ilişkisi, daha çoğu arasında aile ilişkisi, bundan daha çoğu arasında da bir krallık ya da siyasi topluluk ilişkisi olduğunu söyleyemeyiz – sanki büyük bir aileyle küçük bir şehir arasında hiçbir ayrılık yokmuş gibi.~~

~~Oysa krallıkla siyasal bir topluluk ya da bir yurttaşlar topluluğu arasında bile bir nitelik farkı vardır; bir kimsenin ötekilerin üstünde yönetme gücü varsa, bu krallıktır da, ilgili bilimin ilkelerine göre, yurttaşlar sırayla hem yö-~~